

Počátky českého písemnictví: staroslověnské a latinské památky (od 60. let 9. století do poslední čtvrtiny 13. století)

Zopakujme si...

Počátky českého písemnictví jsou spojeny s šířením **křesťanství**. V roce **863** přicházejí do Velkomoravské říše byzantští věrozvěsti **Konstantin-Cyryl** a **Metoděj**. Konstantin vytvořil nové písmo, **hlaholici** (měla 36 znaků), oba bratři **přeložili Bibli**. Jazyk, do nějž překládali, jímž učili a který se dochoval v písemných památkách, označujeme dnes jako **staroslověnštinu** (zkratka stsl.). Staroslověnská liturgie byla pro místní obyvatelstvo jednak srozumitelnější než latinská, jednak atraktivnější, protože byla z velké části zpívaná.

Cyryl a Metoděj na nástěnné malbě v Trojanském klášteře v Bulharsku

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Přečtěte si následující výňatky, pracujte s otázkami za texty:

Z velkomoravských vzdělanostních center pronikla slovanská gramotnost, znalost písma a staroslověnský spisovný jazyk skoro do celého slovanského světa. Staroslověnština (...) užívala už během následujících dvou až tří století celá východní a jihovýchodní Evropa, staroslověnština hrála na těchto rozlehlých prostorách stejnou úlohu velkého mezinárodního jazyka knižní vzdělanosti jako v západním světě třeba latina, ale na rozdíl od ní byla v slovanském prostředí všude srozumitelná.

Radoslav Večerka, Počátky písemnictví v českých zemích do poloviny 13. století

PROGLAS

(asi 60. léta 9. stol.; nejstarší dochovaný opis 13. stol.)

1 Jsem předzpěv k svatému evangeliu.
Jak dříve předpověděli proroci,
Kristus přichází shromáždit národy,
neboť jsou světlem tohoto světa.
Splnilo se to **v tisíciletí tomto sedmém.**
Oni totiž řekli: Slepí prohlédnou
a hluší uslyší slovo Písma.
Neboť jest třeba poznati Boha.
9 Proto slyšte, Slované, toto:
(...)

*Předzpěv jsem svatého evangelia.
Jak proroci již dříve předpověděli,
Kristus přichází shromáždit národy,
neboť je světlem celého tohoto světa.
To se stalo v tomto **sedmém věku.**
Neb oni řekli: Slepí prohlédnou,
hluší uslyší slovo Písma.
Je tedy třeba poznat Boha.*

22 slyšte nyní svým rozumem
slyšte, všechen lidé slovanský,
slyšte Slovo, přišlo od Boha,
slovo krmící lidské duše,
slovo posilující srdce i rozum,
27 slovo toto, připravující k poznání Boha.
Jako bez světla se nepotěší
oko patřící na všechno stvoření boží,
nýbrž vše není ani krásné ani viditelné,
tak je to i s každou duší bez knih,
jež nezná zákona božího,

**slyšite nyní oť svojego uma,
slyšite slověnskъ narodъ vьsъ,
slyšite slovo, oť Boga priide,
slovo že krmę člověčskyję dušę,
slovo že krępę i srdьce i umъ,
slovo že gotovaję Boga poznati.
Jako bez světa radostъ ne badetъ
oku videštju božьja tvarъ vьsja
nъ vьse ni lępo ni vidimo jestъ,
tako i duša vьsjaka bez bukъvъ
ne svьdęštj zakona že božьja,**

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zákona knižního a duchovního,
zákona zjevujícího ráj boží.

35 Neboť který sluch, jestliže rachot hromu
neslyší, může se báti Boha?
Dále chřípí, nečichají-li vůni květu,
kterak pochopí zázrak boží?
Vždyť ústa, jež necítí sladkosti,
činí člověka jako kamenným.
Ještě víc však duše bez knih
42 zdá se být v lidech mrtva.

zakona knižna i duchovna,
zakona rai božii javlajašta.

Kyi bo sluchъ gromъnajego taťna
ne slyše, Boga može bojati se?
Nozdri že paky, cvěta ne ačhajašti,
kako božyje čudo rozumějete?
Usta bo, jaže sladъka ne čijať,
jako kaměna tvoreť že člověka.
Pače že sego duša bezbukъna
javlkajetъ se vъ člověcechъ mръtva.

Bratři, to vše jsme my uvážili
a povíme vám radu výbornou,
která všechny lidi zbaví
života zvířeckého a žádostivostí,
abyste, majíce mysl nerozumnou
a slyšíce slovo cizím jazykem,
49 neslyšeli je jak hlas zvonce měděného.
Neboť svatý Pavel uče toto řekl,
modlitbu svou napřed vzdávaje Bohu:
52 Chci raději pět slov povědět,
a svým rozumem je říci,
aby i všichni bratři rozuměli,
nežli deset tisíc slov nesrozumitelných.
(...)

Nahé jsou zajisté všechny národy bez knih
a nemohou bojovati bez zbraní
82 **s protivníkem našich duší,**
uchystáni za kořist věčné muky.
Národové, kteří nemáte rádi nepřítel
a hodláte zápolit s ním mocně,
otevřete pozorně dveře rozumu,
když jste přijali nyní zbraň tvrdou,
kterou kovají knihy Hospodinovy,
hlavu ďáblu mocně potírající.
Neboť kdo přijme knihy tyto -
Moudrost-Kristus jimi mluví

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

a duše vaše posiluje -

Apoštoly pak se všemi **Proroky**,
kdo zajisté jejich slova zvěstují,
95 budou schopni zabít **nepřítele**,
dobré vítězství Bohu přinášejíce,
(...)

Jemu přísluší všeliká sláva,
čest a chvála, boží Synu, vždy
s Otcem i svatým Duchem
na věky od veškerého tvorstva.
111 Amen.

Překlad Josef Vašica

7. tisíciletím nebo věkem je zřejmě míněna doba od stvoření světa: uvádělo se totiž, že od stvoření světa do narození Kristova uplynulo 5508 let, připočítáme-li k tomu 863 (příchod Konstantina a Metoděje na Moravu), dostáváme se do 7. tisíciletí (6 371 let)

nahý - zde i ve významu neozbrojený, slabý

protivník duší a nepřítel - nepřímé vyjádření pro ďábla

Apoštoly (zde 7. p. pl.) - jsou míněny všechny knihy Nového zákona kromě evangelií

Proroky - je označen celý Starý zákon

- *V Proglasu, veršované předmluvě k překladu evangelia, jsou vyznačeny části textu, které představují různé typy vydavatelské (ediční) praxe této památky. Rozlište je dříve, než si přečtete další zadání.*
- *První ukázka (verše 1-8) obsahuje dvě varianty překladu staroslověnského originálu od Josefa Vašici s jednou záměrnou úpravou. Vyhledejte zde, které dva verše se významově liší. Vyjděte z charakteru středověkého písemnictví a pokuste se vysvětlit, proč verš psaný kurzívou odpovídá originálu.*

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- *Polotučným písmem vpravo je uvedena ukázka staroslověnského originálu převedeného do latinky. Znaky ǫ a ǰ zde označují tzv. měkký a tvrdý jer - grafémy pro staroslověnské redukované samohlásky; ǫ a ǰ označují nosové samohlásky.*
- *Myšlenková závažnost Proglasu souvisí s jeho tématem a ztvárněním. Orientujte se podle veršů 1, 22-27, 35-42, 49 a uveďte, které umělecké prostředky spoluvytvářejí působivost textu (jeho patetičnost a monumentalitu). Charakteristiky dvou z nich naleznete níže. Z dalších si zopakujte pojem **metafora** a **personifikace**. Jeden žák může ověřit jejich význam podle některé literárněvědné příručky (např. Malého labyrintu literatury).*
- *Jaké **anafory** a **synestezii** jste v uvedené části textu našli?*
- *Vysvětlete smysl obrazných vyjádření veršů 35-42.*
- *Které historické a ideové tendence se v textu odrazily? (Všimněte si např. verše 82.)*
- *Jak chápete dnes aktuálnost veršů 51-54?*

Anafora - častá figura (patří k neobrazným básnickým prostředkům na rozdíl od tropů), opakování stejného slova nebo skupiny slov na začátku veršů. Slouží ke zdůraznění hlavní myšlenky a její gradaci, případně ke kontrastu, kompozičnímu paralelismu aj.

Synestezie - zvláštní druh metafory spočívající v míšení vjemů různého smyslového původu. Patří sem např. projevy tzv. barevného vidění („A = čern“) nebo čichové slyšení („hlas violy vonící po růžích“). Synestezie je častá ve směrech, kde dochází k většímu prolínání mezi jednotlivými druhy umění (např. v romantismu).

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Život Konstantina-Cyrila

(60.-80. léta 9. stol.; nejstarší dochovaný opis až z 15. stol.)

Při vstupní bráně do našich národních dějin shledáváme dva vynikající učence. Nikoli tyrany, nikoli dobyvatele, ale muže osvíceného ducha. To je fakt opravňující k troše hrdosti. (...). Vždyť tento národ měl vlastní písmo a knihy dřív než většina ostatních evropských národů.

Petr Hora, Toulky českou minulostí I

(2. kapitola) V městě Soluni byl jeden muž, urozený a bohatý, jménem Lev, (...). Byl zbožný a zachovával vesměs všechna přikázání boží jako kdysi Job. Žil se svou chotí a zplodil sedm dětí, z nichž nejmladší, sedmý, byl Konstantin Filozof, náš vychovatel a učitel. (...).

(3. kapitola) V sedmi letech dítě vidělo sen a vyprávělo jej otci a matce a pravilo: „Náčelník shromáždil všechny dívky našeho města a řekl mi: ‚Vyber si z nich, kterou chceš za ženu a pomocníci věkem ti rovnou. Já jsem se na všechny podíval a prohlédl si je a uviděl jsem jednu krásnější než všechny ostatní, její tvář se skvěla a byla ozdobena hojně zlatými šperky a perlami a všelikou nádherou. Jméno její bylo Sofia, to jest Moudrost: Tu jsem si vyvolil.‘ “ (...).

(14. kapitola) Zatímco se filozof veselil v Bohu, naskytla se opět jiná věc a úkol ne menší prvních. Neboť Rostislav, kníže moravský, z vnuknutí božího a po úřadě se svými knížaty a s Moravany, vypravil poselství k císaři Michaelovi, v němž pravil: „Náš lid se odřekl pohanství a drží se křesťanského zákona, ale nemáme takového učitele, který by nám pravou křesťanskou víru vyložil, aby též jiné kraje nás napodobily. Pošli nám tedy, pane, takového biskupa a učitele, neboť od vás se vždy dobrý zákon šíří do všech krajů.“

Císař shromáždil poradní sbor a povolal Konstantina Filozofa, sdělil mu tuto věc a pravil: „Vím, filozofe, žes unaven, ale je třeba, abys tam šel, neboť tuto věc nemůže nikdo vykonat tak jako ty.“ Filozof odpověděl: „Ač jsem unaven a tělesně churav, půjdu tam s radostí, mají-li písmo pro svůj jazyk.“ Císař mu pravil: „Můj děd i můj otec i mnozí jiní hledali to a nenašli, kterak to já mohu nalézt?“ Filozof řekl: „Kdopak může psát řeč na vodu a získat si jméno kacíře?“ Odpověděl mu opět císař se svým strýcem Bardou: „Chceš-li ty, může ti to Bůh dát, Který dává všem, kdo o to prosí bez pochybování, a otvírá tlukoucím.“ Šel tedy filozof, a jak bylo jeho dávným obyčejem, oddal se modlitbě i s jinými pomocníky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Krátce nato zjevil mu to Bůh, který slyší modlitby svých služebníků, a ihned složil písmena a začal psát slova evangelia: Na počátku bylo slovo a slovo bylo u Boha a Bůh byl slovo, a tak dále.

Císař se zaradoval a velebil Boha se svými rádci. I odeslal jej s mnohými dary, přičemž napsal Rostislavovi takovýto list: (...). „I poslali jsme ti (...) muže ctihodného a zbožného, velmi učeného a filozofa. Nuže přijmi dar větší a vzácnější nad všecko zlato a stříbro i drahé kamení a pomíjivé bohatství a hled' s ním rychle upevnit tu věc a veškerým srdcem hledej Boha a nezanedbávej spasení všech, (...), abys po sobě zanechal památku příštím pokolením podobně jako veliký **císař Konstantin.**“ (...).

(16. kapitola) Za jeho pobytu v Benátkách shromáždili se proti němu biskupové, knězi a mniši jako havrani na sokola a vytasili se s trojjazyčným kacírstvím, když řekli: „Člověče, pověz nám, jak to, žes ty nyní Slovanům pořídil knihy a učíš jim, předtím však nikdo jiný jich nevynalezl, ani apoštol ani římský papež ani **Řehoř Veliký** (Theolog) ani **Jeroným**, ani **Augustin**? My známe jen tři jazyky, kterými lze Boha v knihách slavit: hebrejský, řecký a latinský.“ Filozof jim odpověděl: „Zdaž nepadá déšť od Boha na všechny stejně? Nebo slunce také nesvítí na všechny? Nedýcháme na vzduchu všichni stejně? Jak se tedy vy nestydíte připomínat jen tři jazyky a chcete, aby všechny ostatní jazyky a národy byly slepé a hluché? Povězte mi, pokládáte Boha za bezmocného, jako by to nemohl dát, či za závistivého, jako by nechtěl? My známe přece mnoho národů, kteří mají své knihy a vzdávají Bohu slávu každý svým jazykem. Jsou to, jak známo, tito: Arméni, Peršané, (...) Egyptané, Arabové, Syřané a mnozí jiní.“

Překlad Josef Vašica

Císař Konstantin - Konstantin Veliký (307-337), za jehož vlády bylo křesťanství zrovnoprávněno s ostatními náboženstvími v římské říši.

Řehoř Veliký, Jeroným, Augustin - církví uznání oficiální vykladači bible, tzv. patres („svatí Otcové“). Jejich řada končila v západní církvi Řehořem Velikým (†604). Jeroným (†420) byl autorem kanonizovaného (církví potvrzeného) překladu bible do latiny, tzv. **Vulgáty**. Augustinovy (†430) názory obsažené zejména v jeho díle *De civitate Dei* (O boží obci) se staly jedním ze základních zdrojů scholastiky (středověké školské filozofie).

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- V *Životě Konstantinově (obsahujícím celkem 18 kapitol)*, jako i v mnoha dílech starší literatury, má zvláštní význam číslo sedm. Doložte je z ukázek 2. a 3. kapitoly.
- Symboliku Jobovy postavy zjistěte např. na základě *Malého labyrintu literatury*.
- Shrňte vlastními slovy hlavní motivy třetí ukázky (z kap. 14).
- Soustřeďte se na základě kontextu na smysl obrazného vyjádření „psát řeč na vodu“.
- Vysvětlete v této souvislosti pojem **trojjazyčníci** (z posledního textu) a přečtěte si Konstantinovu argumentaci. (Které její motivy připomínají *Proglas*?)

Život Metodějův

(8. léta 9. stol.; nejstarší dochovaný opis 12. stol.)

(5. kapitola) Stalo se v ty dny, že Rostislav, kníže slovanský, se Svatoplukem vypravili poselství z Moravy, k císaři Michaelovi a pravili takto: „Jsme Bohu díky zdraví. Přišlo k nám mnoho křesťanských učitelů z Vlach, z Řecka a z Němec, a ti nás rozličně učili. My Slované však jsme lid prostý a nemáme, kdo by nás vedl k pravdě a její smysl vyložil. Nuže, vznešený pane, pošli takového muže, který nám pořídí ‚všecku spravedlnost.‘“ Tehdy císař Michael řekl filozofu Konstantinovi: „Slyšíš, filozofe, co praví? Jiný to nemůže vykonat leda ty. Hle, tu máš hojné dary, vezmi si svého bratra opata Metoděje a běž. Vy oba jste **Soluňané** a Soluňané všichni mluví čistě slovansky.“ Tu neodvážili se odřici ani Bohu, ani císaři podle slov svatého apoštola Petra, jenž dí: „Boha se bojte, krále mějte v úctě“, - ale když vyslechli tu velikou věc, jali se modlit i s jinými, kteří byli téhož ducha. A tehdy zjevil Bůh filozofovi slovanské knihy. A on ihned sestrojil písmena a zhotovil překlad a vydal se na cestu a Moravu. Metoděje si vzal s sebou, a ten opět s pokorou se mu podroboval a jemu sloužil a s ním učil. A po uplynutí tří let, když vyučili žáky, vrátili se z Moravy.

Překlad Josef Vašica

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Soluňané - obyvatelé města Soluně a jeho okolí, které bylo v té době osídleno Slovy

- *Shrňte, jakými motivy se liší uvedené ukázky ze Života Metodějova a Života Konstantinova (kapitola 14).*
- *Srovnejte také jejich styl. (Kterou památku pokládáte za umělecky jednodušší a proč?)*

Zájemce o historii si může připravit krátký referát o době Cyrila a Metoděje podle Toulek českou minulostí I od Petra Hory (1985, s. 127-138).

Hospodine, pomiluj ny!

(asi konec 10. stol.; nejstarší dochovaný opis 14. stol.)

Hospodine, **pomiluj ny!**

Jezu Kriste, pomiluj ny!

Ty, **Spase** všeho **míra**,

spasiž ny i uslyšiž,

Hospodine, hlasy naše!

Daj nám všem, Hospodine,

žizň a **mír** v zemi!

Krleš! Krleš! Krleš!

Gospodi, pomilui!

Jezu Kriste, pomilui!

Šьpase vьšego míra,

šьpasi ny i uslyši,

Gospodine, glasy naše!

Dai namъ, Gospodine,

žiznъ a mirъ vъ zemi!

Кърълешь! Кърълешь!

Rekonstrukce originálu podle Františka Václava Mareše

pomiluj ny - smiluj se nad námi

Spase - Spasiteli

míra - zde: světa

žizň - úrodu, hojnost

mír - zde: pokoj

Krleš – z řeckého Kyrie eleison (Pane, smiluj se)

Vysvětlená slova s výjimkou předposledního patří k původním staroslověnským prvkům písně.

- *Při práci s písní si nejprve uvědomte, co představují znaky ь a ъ: ve které památce jsme se s nimi už setkali?*

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- *Pokuste se dále vysvětlit vztah staročeských a staroslověnských slov, a to bez opory o následující text. Svůj závěr nyní porovnejte s citací z odborné literatury a uveďte, kterou novou informací jste o písni vyčetli.*

*„Hospodine, pomiluj ny není nejstarší česká píseň (...), nýbrž píseň staroslověnská, která byla - jako jediný projev staroslověnského písemnictví na naší půdě - přejata českou kulturní tradicí. Její původní text byl složen staroslověnštinou české redakce nerýmovaným **sylabickým veršem** (...). Během 11. - 12. století začala být patrně hláskoslovně počešťována a byla při tom přerytmizována do podoby, v níž je zachycena nejstaršími zápisy.“*

Jan Lehár, Česká středověká lyrika

Sylabický verš - verš, jehož podstatou je závazný počet slabik, který nemusí být provázen jinou pravidelností v uspořádání prozodických prostředků (např. přízvuku, intonace, slabičné délky). Staročeský sylabický verš vyššího stylu směřoval zpravidla k **osmislabičnému** jádru. V památkách řazených podle středověkých poetik k nižšímu stylu převažoval spíše proměnlivý počet slabik.

Život svatého Václava

(kolem poloviny 10. stol.; nejstarší dochovaný opis 14. - 15. stol.)

*(1. kapitola) (...). Žil v Čechách kníže slávou veliký, jménem Vratislav, a žena jeho Drahomíra. A zplodili prvorozeného syna, a když ho křtili, nazvali ho jménem Václav. A dítě vyrostlo, takže bylo třeba postříhnout mu vlasy. I pozval kníže Vratislav jednoho biskupa se vším duchovenstvem. A když vykonali bohoslužbu **v kostele svaté Marie**, vzav chlapce, postavil <ho> na stupeň před oltářem a požehnal mu, pověděl toto: „Pane Ježíši Kriste, požehnej toto dítě požehnáním, jímž jsi požehnal všechny své spravedlivé.“ **A postříhli** <ho> i jiní*

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

velmožové. A tak se domníváme, že pro požehnání tohoto biskupa, ale i pro zbožné modlitby začal chlapec růst, jsa chráněn milostí boží.

A jeho bába Ludmila ho dala vyučovat knihám slovanským podle návodu knězova; a dobře si osvojil <jejich> smysl. Odvedl <jej> pak Vratislav na Budeč; a chlapec se začal učit knihám latinským. A vyučil se dobře. (...).

(5. kapitola) A když nastalo ráno, zazvonili na jitřní. Václav pak, uslyšev zvon, řekl: „Sláva tobě, Pane, žes mi dal dožít tohoto jitra!“ A vstav, šel na jitřní. A Boleslav <jej> zastihl ve vratech. A Václav se ohlédl a řekl: „Dobrý náš hostitel byls večer...“ Boleslavovi se však k uchu sklonil ďábel a rozvrátil jeho srdce; takže vytasiv meč odpověděl: „Takhle k tobě chci být <ještě> lepší.“ A udeřil <ho> mečem po hlavě. Václav se však otočil a řekl: „Co sis <to> usmyslil?“ A popadl ho a srazil a padl na něho a řekl: „To ti Bůh, bratře.“ Přiskočil Tuža <a> řál <Václava> do ruky; a Václav pustil bratra a běžel ke chrámu. Ale dva ďábové, Česta a Tira, <jej> v chrámových vratech zabili. A přiskočiv Hněvysa, probodl mu mečem hrudí. I vypustil svého ducha říkáje: „Do rukou tvých, Pane, odevzdávám ducha svého.“

Překlad Emilie Bláhová a Václav Konzal (podle tzv. Vostokovovy redakce)

v kostele sv. Marie - zřejmě je míněn Bořivojův kostelík při západní straně Pražského hradu (jeho základy byly objeveny v roce 1952)

<ho> - takto označená slova nejsou v originálu dochována

postřihli: tzv. **postřižiny** - církevní obřad, při němž se stříhaly vlasy, a to při křtu, na prahu dospělosti a při vstupu do duchovního stavu

- *Se kterými základními motivy jste se v ukázce setkali?*
- *Jak je v této **legendě** motivováno Václavovo zavraždění? Co k němu pravděpodobně ve skutečnosti vedlo? Svůj názor ověřte např. v některém z encyklopedických slovníků nebo v knize Petra Hory Toulky českou minulostí I (1985).*

Legenda - jeden ze základních žánrů středověké a barokní literatury. Je součástí tzv. duchovní epiky psané jak veršem, tak prózou. Vyprávělo se v ní o zbožném životě světce, o jeho mučednictví a o posmrtných zázracích. Toto ztvárnění bylo podřízeno opakujícím se legendistickým

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

schémátům, v nichž se využívalo např. číselné symboliky. Legendistika byla stylově poměrně rozrůzněná a její autoři sledovali vzdělavatelné cíle. Oficiální legendy bývaly v lidovém prostředí často upravovány (v duchu dobových aktualizací) i žánrově přetvářeny (např. do lidového dramatu).

Fuit in provincia Bohemorum (Byl v zemi České)

(asi konec 10. stol.)

(3. kapitola) Jejich matka, vznešená paní Ludmila po svém obrácení od pohanských bludů každodenními slzami hořce lkala nad tím, že dříve uctívala modly. Sama to však v lepší stránku obrátila: stala se totiž matkou chudých, **nohou chromých, okem slepých**, vlídnou utěšovatelkou sirotků a vdov. Když však řečený kníže Vratislav, dovršiv třiatřicet let svého života, opustil skličující pouta tohoto světa a syn jeho Václav, tehdy ještě chlapec, ujal se vlády a říše otce svého, matka chlapcova, jménem Drahomiř, setrvala ve stavu vdovském.

(4. kapitola) Tehdy nepřítel lidského pokolení, ďábel, záviděl, že zbožná služebnice boží Ludmila vynikala tolika přednostmi. I konala matka knížete poradu se svými nespravedlivými rádci a pojala nenávist ke své tchyni Ludmile. Říkala totiž: „Proč ona má býti takřka mou paní? Zahubím ji, zdědím všechno, co má, a svobodně budu vládnouti.“ Byl totiž její syn Václav posud mladíček.

Překlad Bohumil Ryba

nohou chromých, okem slepých - biblická citace Job 29,15

- Slova vytištěná polotučným písmem jsou opakujícími se legendistickými klišé (ustálenými slovními obraty). Rozšiřte je alespoň o jeden další motiv tohoto typu na základě následující ukázky z tzv. *Kristiánovy legendy*.
- O kterém údaji lze v tomto ludmilském textu uvažovat jako o číselném symbolu? (V jakém věku byl podle biblického podání ukřižován Kristus?)

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vita et passio sancti Venceslai et sanctae Ludmilae aviae eius (Život a umučení sv. Václava a jeho babičky svaté Ludmily - tzv. Kristiánova legenda)

(patrně 10. stol.; nejstarší dochovaný opis okolo r. 1340)

(5. kapitola) (...). Neboť stále jmenovaný vévoda Václav, staraje se o zjednání pokoje, pojal vnuknutím Ducha svatého úmysl, matku svou, která byla příčinou veškeré zloby, z vlasti vypuditi, aby vyhnáním jejím a všech jejích bezbožných přívrženců byla utišena zuřivost rozbrojů a mír v církvi Kristově se vzmožil, tak aby všichni dokonale poznali, majíce jednoho a téhož pána, pravé učení Kristovo, a až bude všechno zařízeno, co by se zdálo sloužiti míru v knížectví, a až po vypuzení a vyhnání synů nesvornosti bude upevněn pokoj, povolati zase matku se ctí do vlasti. A to všechno s pomocí Boha Stvořitele vskutku vykonal. (...).

(6. kapitola) (...). Žaláře a šibenice za dřívějších časů postavené a až do jeho doby stojící kácel, sirotky vdovy, chudé, lkající a raněné neúnavně utěšoval, hladové sytil, žíznivé napájel, nahé odíval, nemocné navštěvoval, mrtvé pohřbíval, cizince a pocestné jako nejbližší příbuzné přijímal, kněze, kleriky a mnichy jako Pána ctil, bloudícím cestu pravdy ukazoval, pokoru, trpělivost, mírnost a lásku, jež nade všecko vyniká, zachovával, násilím a lstí nic neodnímal a svou družinu nejen zbraněmi nejlepšími, ale i šatem opatřoval. (...).

Překlad Jaroslav Ludvíkovský

- *Přečtěte si český překlad ukázky a pokuste se porovnat styl a obsah ukázek všech tří vybraných legend (tzv. **výběrové srovnání**). Který z těchto textů je stylisticky nejsložitější?*
- *Jak se liší pojetí Václava? (Kde je zobrazen v duchu legendistického žánru výrazněji jako světec?)*

Výběrové srovnání – slouží k tomu, abychom si především uvědomili, že se literatura staroslověnská a latinská vzájemně ovlivňovaly.

Úkol na závěr:

- Zkuste vyložit *původ slov* zázrak, pasionál a Němec.

(O *původu a příbuznosti slov* se můžete poučit v tzv. *etymologických slovnících*, např. ve Stručném etymologickém slovníku jazyka českého Josefa Holuba a Stanislava Lyera nebo v Etymologickém slovníku jazyka českého Václava Machka.)